

LEVÉLVÁLTÁS

N. I. — Nagyvárad: A ring élet- és erkölcszsemlétét ugyanaz a patétikus, romantikus szemlélet uralja, mint előző írását. Csak hogy a ring-iben romantikus erkölcsi és sorsnemesítő szándék és meggyőződése valami olyan naív hithez vezet, hogy a kívülálló jószándékú, de verbális beavatkozása képes gyökeresen változtatni az ember belső világán, hogy a szavak képesek megváltani az életet, hogy a szavak pusztán azért, mert helyes, igaz tartalmakat fejeznek ki, a körülmények átalakítása nélkül is megváltoztathatnak egy életpályát, egy életsorsot. Ez az elképzelés tükröződik vissza írásszemléletében is: a romantikus fel-fogású történetbe meglehetősen elnyújtott, túlrészletező, magyarázó és magyarázó diafogusok épülnek és helyettesítik a belső ábrázolást, a lélektani folyamatok rajzát.

B. J. — Marosvásárhely: Ha kísérőlevelében nem teszi szöve, a *Virrasztva* sorából akkor is kiérzik az írás kényszere. Illetve nem is az írásé; a vallomása, a vallomása, melyet mindenkinek akar elmondani, talán — hogy Karinthyt parafrazáljuk — mert nem mondhatja el senkinek. Mert úgy tűnik, az érzelmi szabadság követelő vallása korunkban — vagy talán minden korban így volt? — egytestvér az érzelmei megváltását gátló, megakadályozó félnék szemérmességgel. Ez a kikívánczoló, mégis gátlósság vallomásság sőt írásán; de ugyanakkor ez az, ami nem mindig nyer méltó-megfelelő kifejezést benne. Minduntalan érzélgőssé válik, ami paradoxális módon épp érzelmi tartalmaitól fosztja meg az írást (mert valahogy lerontja hitelét), másrészt pedig nyelviileg sem elég csiszolt, elég végiggondolt a *Virrasztva*. Amennyire lírai ez a kis karcolat, éppoly kevésbé az a verse; gondolati anyaga Eötvösnek és kortársainak verseit idézi olvasója eszébe, de — minden egyébtől eltekintve — az ő formakultúrájuk, formateremtő erejük nélkül.

Sz. M. — Szobáta: Egy és negyed gépelt oldalnyi karcolatból szinte egy egész oldal a bevezetés; hogy hősének néhány percnyi és az írásban alig nyolc sort elfoglaló „kalandját” leírja, majd egész élettörténetével megismerteti. Nem a legökonomikusabb szerkesztés.

K. K. S. — Nagyszalonta: Az írás jelentése meglehetősen bizonytalan: az okok és következmények annyira különböznek az epizódok egymásra következősében, hogy csak feltételezhetjük az összefüggéseket. Mellesleg: még csak témaválasztását sem értjük. Ezért nehéz lenne művészi szempontok alapján is elemezni.

L. J. — Nagyvárad: Keresztjérvényében a megengedhetőnél sokkal több a kényszermegoldás: idegen szavak, rövidítések, betűszók és értelmetlen töltelék-hangsorok, betűhiányos szavak, fölös betűk, ékezethiányos és ékezetfelesleges nevek. Különböző természetű, hogy így van: a fekete kockák túlzott használata miatt nem kevesebb mint nyolcvankilenc két-, illetőleg hárombetűs szót kellett találnia, nemegyszer — kitalálnia. Küldjön még.

D. J. — Kisilva: Lászlóffy Aladár regénye már hónapokkal

előzött megjelent. Címe: *Héphaisztosz*, s a bukaresti Irodalmi Könyvtárban gondozta. Amennyiben még nem fogott el teljes egészében (a kolozsvári könyvtárakban már hetek óta nem található), megszerzheti a megyei könyvtárbeszélő vállalatok keretében működő *Cartea prin poșta*-hálózat útján. Kolozsvárról például a Cartea prin poșta, Librăria Universităţii, Cluj, str. Universităţii 1, címről.

Z. K. — Marosvásárhely: A *Pléhineken* az első epizóddal voltaképpen véget is ér. Az írás bevezető dialógusai felvázolják a jellemeket, pontosabban a két szembenálló jellemet, viszonyukat, érzelmi kapcsolataikat, konfliktusukat, az érzelmes és naív hit s a rafinált kétszínűség összeütközését. Az erőteljes exoziccióra azonban alig következik valami új; lényegében újrarajzolja a már felvázolt érzelmeiket és újrafogalmazza a már kimondott gondolatokat. Ezzel azonban nemigen használja ki az írásban rejlő variációs lehetőségeket. Pedig az alig változó helyzetben folyton újakezdődő, de a holtpontról kimozdulni képtelen dialógusok, melyekben hősét a felismeréstől a döntésig vezetői, mintha ennek a szükségét sugallná. Küldjön még.

M. I. — Arad: A *Pipacska* felületesebb, elnagyoltabb, mint előző írásai. Azokban minden epizód, minden új helyzet egy bekövetkező lélektani paradoxonhoz vitt közelebb vagy azt dőlt ki, a *Pipacska*ban egy meglehetősen sablonos lélektani fordulatról tettezi fel, hogy paradoxális, s ráadásul az egész írás voltaképpen a meglepőnek vélt csattanóra épül. Előző írásainak erőnyeléből ebben csak könnyed mesélőkézsége érvényesül, ezáltal azonban, úgy látszik, nem volt igazi mesélő-velője. Talán majd a következőben.

R. M. — Nagyvárad: Nincs olyan hétköznapi vagy annyira hétköznapi esemény, mely ne lehetne méltó tárgya az irodalomnak. Az ön írásának sem az a hibája, hogy hétköznapi, hanem az, hogy tényként ismert dolgokat közönséges tényként sorol fel írásában a szépirodalmi ábrázolás, érzékeltetés stb., stb. minden szándéka nélkül. Írása végén tételelesen is megfogalmazza, sommázza az elmondottakat: „A mi kis utcánk is megszépült, megfiatalodott, mint minden a mi szép városunkban”, az előzőekben pedig egyszerűen példákkal illusztrálja ezt a változást: egy vasárnap délutáni utcaképet ír le egy-két mondatos pillanatképekben, melyekben azonban távolról sem az a céljuk, hogy a mindennapos élet képét rekonstruálják, csak annyit, hogy igazolják a fenti, mindannyiunktól ismert és becsült tény.

J. F. — Temesvár: Kifogásolja, hogy kérdéseire egyformán és záratlan válaszolunk. De mit is tehetnénk, ha ugyanarra a kérdésre kétszer, már részletesen, érvelve feleltünk? Egy harmadik válasz ugyan mi újat tartalmazhatna? Ami az idegen szavak fölös használatát illeti, abban nemcsak a közérthetőség, hanem nyelvhelyességi szempontból is igaza van. A különböző rovatokra vonatkozó javaslatait munkatereinkben figyelembe vesszük.

BARÓTI PÁL

Zsibói Béla novellájának folytatása a 3. oldalról

szaladgáltak, aztán rájöttem, hogy bár többnyire róluk esik szó ezekben, nekik semmi köze az aktákhoz, amelyek végigjárják a maguk titkos útjait, függetlenül attól, hogy ki merre mészál eközben. Van a dosszié és van az ember — két külön világ, de ez most igazán nem nagy ügy. Jegerger úr pedig már az utódját látta bennem, és én vártam erre az örökségre. Úgy éreztem, megillet: ezért két ügyesem között, szemben a Jegerger úr asztalával (évek során hányszor gondoltam arra, hogy éppen ideje lenne hátat fordítani egymásnak az íróasztalokat), végleg letelepedtem. Vagy csak ottfeljettem magam?

A hangyák útjairól ma sem tudok semmit. Azt hiszem, akkortájt maradoztak el repülőálmaim, s velük együtt a lány is. Közben, ma már tudom, az is megváltozott, amit így neveztem: megmutatni a világnak. Ez a mutogatás eleinte valóban az egész világnak szólt. Aztán csak egyeseknek, többnyire akikre haragudtam, s végül már senkinek, semminek. Ez maradt, s van a sötétség is most ráadásul, amit nem tudom, ki honnan és miért hasított ki — számomra. Igen, csak így lehet, hogy külön nekem készült ez a szép szabályos darab sötétség. És sehol senki, még egy tárgy sem. Vagy ha van is, valahol elbújik a sötétben előlem, hogy magamra hagyjon. Ha lenne egy korlát... Egy olyan korlát, amely logikusan a következő emelet után nyúl, hogy ezzel értelmet adjon a szorgalmas lépcsőknek. Korlát nélkül nem is világ a világ. Barmennyire kerülgetem, ha a korlátra gondolok, feltétlenül Jegerger úrra is gondolnom kell. — Vannak emberek, akiket csak egy bizonyos testtartásban, helyzetben tudok viszszaidézni. Ot is. Azt hiszem, ez a betegségem szintén gyermekkoromból maradt (a hangyáim fájó emlékével együtt).

JERGERÜR!

Itt lebeg előttem. Kitélti ezt az üreget, amint reggel fél tízkor pontos mozdulatokkal lehámozza karjáról a kolbászhejt; tulajdonképpen csak időben különbözik egymástól a két mozdulat. Egy, ahogy két ujjal megszabadítja veleszójától a kolbászt („ez, kérem, olcsó, kelendő, tehát

kérem, mindig friss...”), és kettő, ahogy hüvelyk- és mutatóujjával csuklóit is kihámozza a szürke klóttvédőből (a két tintapetty m-i-n-d-i-g a jobb karmantyún). És azután arról kerül szó, ami csak ilyenkor jöhet szóba: „Az a régi Tábák-párfom kérem, az férfi párfom volt. Én, kérem, tizennyolc éves koromtól — akkor egy húsvét napján — szivarzsebemben előmlőttem — egészen az esküvőig viseltem az illatát. Még akkor is éreztem, kérem, a zsebemben. Pedig én, kérem, huszonhét éves koromban keltem egybe az anokafivérem mostohahúgával...”

Kezdetben, mint mindent, csodáltam céltudatosan kiszámított mozdulatait, míg a hajszálra pontos zsebor (ja kérem, ilyen még nem sok kegyes manapság ebben a városban) a boldogság pillanatait kiketyegte fél tizöt tizig a lököbászok és gazdájának.

— Az idő múltával azonban nem tudtam tovább nézni. A kolbászhejt és a könyökvédő összekeveredett egymással, s a vasaló helyett varrógéppel tartósított nadrág a tulajdonos pontosan fél tízet mutató varangyával. Emelyegtem. Ki kellett mennem a divatjarműt páncélszekrényekkel bélelt lépcsőházba. Utoljára egy többször megfúrt Mayers-féle négyajtós szállítottak. Oda a lépcsőkorlát mellé. Világosan

emlékszem, amint az ügyetlen szállítómunkások a korlátra ejtették. Kezem a csorbultatra tévedt. Senki sem volt a lépcsőházban. Lábam közé kaptam a korlátfát. A burkolat siktott a tenyerem között. Szívem idegenül kezdett dobogni, mint mikor hírtelen öröm ér. Mire líhege felszaladtam, tíz óra lett. Siklás közben olykor úgy éreztem, hogy birtokában vagyok hajdani hangyáimnak s valahol van számomra egy szöke lány is, olyan, mint az, aki már tudom, többet akart tőlem, mint csupán házasságot. — Elmaradt miérteim. — Aztán már nap mint nap izgatottan csak erre a félóra vártam, amelyben mások löszalmit uszonnáztak mustárral és nem jártak a lépcsőket.

Hogy megizzad itt az ember tenyere! Ez is csak a sötétségtől lehet, mert itt nincs se meleg, se hideg, csak ez az erőszakos sötétség. Ha valakinek mondanám, el se hinné. De kinek is mondhatnám el, ebben az üregben. Ha legalább még egy lakója lenne. Ureglakója. Nincs... nincs. És a mindennapi korlátom sincs. Pedig valahol egy darab korlátnak biztosan kellene lennie, mert korlátok mindenütt vannak. (De ha nem akad, egy kifeszített cipőfűző is megtenné...)

HAJDU ZOLTÁN

Rum és sör

Vagyok az egy és vagyok a kettő vagyok a három és vagyok a négy vagyok a kezdes: az österemő külön vad mersz és vagyok a vég — belem zord mámor ves kedvet: ez légy

Véshti őt meg hat és hét semmi nyolc lenne tán az igazi vágy A számok ölnék ölelnék kötnek s az összeg termi azt ami száraz: a lokos bogos felhős magányt

Kilenc meg egy az tiz s ezzel vége Egy nulla mennyi okosat tud A lélek nem kas bár zümmög a méhe de nem bir lenni más: csak szeretni hű és hazug

Nincs tovább Ennyi a számtan sőt meg kevesebb is tán pusztán az I Másokra kenni a bünt: kik nem ölnék s te ne légy a listán — úgy verekedj

Ez a tető a kész temető egy meg egy kettő és így tovább — Álom és vágy kell hozzá csak és a mesteri sáfalálás bátor hősivé mázol

fehérre fest hogy lásd az irányt — aki nem más mint kettő meg három: virágban jázmin másként alany

száz éve várom s hiába járom érte a táncot egy csepp aranyt nem kapok csak a rámrakott örökös láncok s hűvös tanácsok

zörgését — — gyöngyöt fuz mostohám

Nem is könyörgök Tiz meg tiz ezer lehet vagy I Arcokra meszel valami vegyszer rengeteg árkot és ez az átok holmi nagy kegy

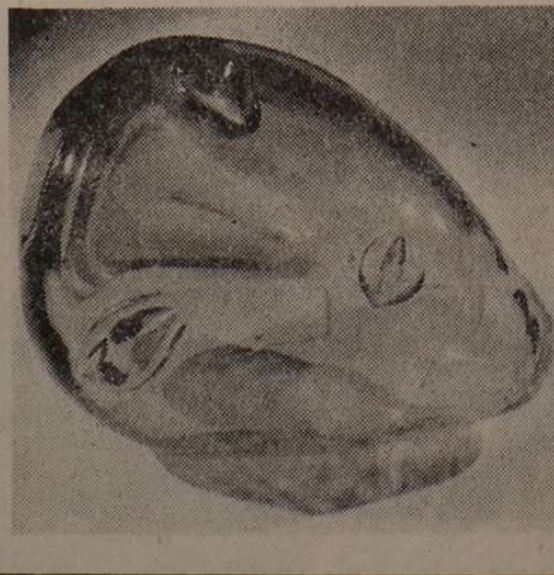
Használók? Ártok? Mind egyre megy Látod? Nem látod? Semmit sem ér a szellem taréja a büszke-kuka és túske-suta lét: ama édes szűp és szeszélyes bután negédes bus 1x1

Az ember egy meg kettő és három néha törés bár többnyire álom s akkor is megy ha semmire se megy

A kérdés meghalt és ami felhajótéged örökkön: gyönyörű börtön: a felelet

Volt egyszer egy 1x1 kinek az eredménye egy volt azzal amivel számolt a haja len volt a szive lángolt s a boldogságot élettél halállal mérve nem volt szerep számára a világ hiszen meleg-jó önmagát úgy hitte jónak mint az 1x1 igazát örökkönvalónak

Míg élt — a tegnap és a holnap mezsgyéjén — a jelenben nem éppen érthetetlen s tán nem is értelmetlenül csupán hogy 3 milliárd között kegyetlenül rossz-egyedül s mind istenekkel mérközött holott csak embereket ismert s viselt és elviselt dolgaikat vizsgálva — néha már alig mert nézni önmagára

Jánosy Anta: Uvegtárgy

Kentaurok dilemmája

Kettős lény a kentaúr: az egyetlen a létezők közül, aki képes volt akaratait testére erőszakolni és külsőleg is kettőssé tenni önmagát. A kentaúr az egyetlen olyan lény, aki belső mivoltát testének akart kettősségében külsőleg is tökéletesen kifejezni.

A kentaúr döntése tudatos elhatározásból fakadt, s mint ilyen, a szabadság megnyilvánulása volt. Átváltozását külső körülmények nem akadályozták, a közeg, amelyben végrehajtotta, nem mutatott ellenállást, ezért a tetteiben felvillanó szabadság-reális szabadság, nem egyszerű szubjektív szabadságillúzió, nem pusztán tudatában-akaratában kiépített belső autonómia. A külső körülmények egyenesen kedveztek átváltozásának: múltjukból maguk is kettősséget hoztak; a kentaúr átváltozásának így történelmi támasztékává váltak. Az ember ugyanis kiszakadt a természet világából, de nem szakadhatott el a természettől, környezetétől — ebben volt kettősségének gyökere. Bonyolította a helyzetet az is, hogy az ember és a természet különben szükségszerű érintkezését valósággal lehetetlenné tette a közöttük uralkodó ellenséges viszony. Az ellenséges szembenállás nem külső formában mutatkozott meg, hanem, ami még súlyosabb, az emberben meglévő ösztönös természet szembe fordult az ember tudatos társadalmi létével, és megfordítva, az ösztönösen élt társadalmi lét is ellentétbe került a törvényeit tudatosított természeti lényvel.

A viszonyokban adott kettősséget a kentaúr testi kettősségben akarta kifejezni, s azzal, hogy a természetet eredeti formájában ismét magába szívta, éppen szabadságát erősítette: a

körülmények hatalmát a szabadság feltételévé változtatta. Mert a körülményeket mindig a szabadság feltételévé kell változtatni, különben a tetteiben születő világ a cselekvő ember ellen fordul, s az, amit szabadságának megnyilvánulásaként létrehozott — szabadsága börtönévé válik. A világot semmilyen szabadsággal sem lehet megkerülni; mert korlátait — mindig meglévő történelmi korlátait — szabadságának hiánytalan tudatosítania kell ahhoz, hogy szabadságát az alakító tetteben létrehozassa.

A Kentaúr döntése — átváltozása — tehát látszólag sokoldalúan megalapozott szabadság megnyilvánulása: tettét végrehajtotta, hiszen szándékainak megvalósítását semmi sem akadályozta, és cselekvésének belátható következményei sem látszóttak ellentmondani szándékainak. Nem látszóttak ellentmondani: mert az új valóságot, cselekvésének majdani következményét természetesen nem láthatta egészében át, csak fejében mérte ki, és a lehetőségeket; abból indult ki, ami van, hozzátette a világhoz önmagát, de a jövő realitása kicsúszott még ellenőrzése alól. Lehetőségek és szándékok voltak cselekvésének kiindulópontjai, s szabadságának egész rendszere egyelőre a belátható következmények formájában mutatkozó lehetőség volt csupán.

Belátható következményekkel számolni — többnyire elegendő perspektíva a cselekvés számára. De a belátható perspektíva szubjektív dimenzió az egyén számára: beleülni az időbe úgy, ahogy az idő most a jövőt látszik idézni. A reális idő azonban nem követ szubjektív logikát, csak önmagát, nem arra visz,

ami felé számomra most mutat, mert nem belőlem fakad. Az idő nem visz, az idő mindig a dolgok ideje, a dolgok csinálják; az idő nincs kész, az idő nem előre gyártott épületeleme a világnak. Idővel számolni annyi, mint számolni a dolgokkal, a jelen, a most dolgaival.

Ő is, a Kentaúr is a mostból indult ki, amikor végrehajtotta metamorfózisát. Önmagát átalakítva jutott új idődimenzióhoz. Csak hogy a Kentaúr nem volt egészen következetes önmagához, mert noha kentaúr akart lenni, mint Kentaúr már nem önmagával számolt, hanem azzal, ami nem következett ebből az állapotból: az maradt, ami akkor volt, amikor kitervelte az átváltozást. A múlt akart lenni Kentaúr jelenében: ellentmondott saját idejének. Mint nem kentaúr következetes volt, de mint Kentaúr — már anakronisztikus. Mert jelenében a múltat képviselte, azt a múltat, ami nem következhet a jelenből, mert a múlt önmaga volt, akkor az övé volt, de elvesztette, amikor átalakult. A múlthoz következetesnek maradni annyi, mint a jelenhez következetesnek lenni: vagyis a jelent átalakítani, a jelent faragni, szembenézni vele mint adottsággal, és kilépni belőle, mert kilépés nélkül a jelen csak anakronizmus, önmaga múltjává rancosodó időkvantum.

Kentaúr akart lenni — kentaúrrá változott. Vajon mi készítette erre az elhatározásra? Úgy tűnik, a teljesség vágya. Ez a törekvés talán az élet legtermészetesebb vonása: az élet, még inkább a tudatos élet, mindig kilépés, lebegés, de a világhoz, a környezethez kötöttség lebegés. Eppen a kötöttség tágitása, az egyre adekvátabb alkalmazkodás a totalitásvágy forrása: elnyelni mindent, akár az amőba, körülvenni a világot, bekebelezni; megszüntetni a lebegést úgy, hogy véget érjen a kötöttség korlátozó, leigázó állapota. A kentaúr magába szívja a természetet, hogy önmaga lehessen, nem más, né a világ, a természet, hanem csak ő, maga a teljesség.

Kentaúrként több akart lenni az embereknél. Mást akart,

SZEMÉLYEK:

MÁRIA, Skócia királynője
MORAY, a koronatanács elnöke
MAITLAND, Skócia államtitkára
KNOX, a skót kálvinista egyház főnöke
CHASTELARD, a királynő személyi titkára
BOTHWELL, a királyi katonák parancsnoka
MELVILLE, a királynő követe

I. LORD
II. LORD
III. LORD
 a koronatanács tagjai
ERZSÉBET, Anglia királynője
CECIL, Erzsébet minisztere
TESTÖRTISZT
KATONÁK

Első szín: Mária királynő fogadósobájában
Második szín: Erzsébet királynő fogadósobájában
Történik a XVI. sz. második felében

I. rész

1.

Stuart Mária fogadósobájában. A berendezés egyelőre csak ennyiből áll: kandalló, karosszékek... A királynő a koronáját kezében tartva lép be, Chastelard nagy, vaspántos könyvet cipel utána.

MÁRIA: Húzzon nekem egy széket közelebb a kandallóhoz.
CHASTELARD: Nincs még itt a tél, felség, ne szoktassa magát idejekorán a kandallóhoz.
MÁRIA: Csak kipróbálok. Húzza csak közelebb.

Chastelard a kandallóhoz húz egy széket, a királynő játékosan elterpeszkedik benne. Fejére teszi a koronát.

MÁRIA: Na, milyen voltam? Királynői jelenség voltam vagy nem voltam királynői jelenség?
CHASTELARD: Túlságosan is az volt, felség. De annak a komorpozájának nem kellett volna megpaskolnia az arcát.

MÁRIA (tréfásan): Megpaskoltam valakinek az arcát? Már nem emlékszem. (Elkomorodik.) Nem szeretem azt a tróntermet. Rideg és félelmetes. Na, megnézte a nagykönyvet?
CHASTELARD: Megnéztem. Sajnos, nincs megoldás. Azt írja, hogy a királynő az alattvalóit csakis a trónusán ülve fogadhatja.

MÁRIA: Csak a trónus kötelező vagy trónterem is? Hogy írja az a rettenetes könyv?
CHASTELARD: ... Mivelhogy a trónus a trónteremben van...
MÁRIA (élesen): Kijátszom a nagykönyvet. A trónust áthozatom ide. (Jókedvűen.) Na, megvan. Ezt megoldottuk. Ez viszonylag barátságos szoba. Majd ha itt lesz a nagy trónus, kisebbnek is fog tűnni. Az ön számára behozattunk majd egy íróasztalt. Egészen jó lesz, nem?
CHASTELARD: Jó lesz, ha a lordok nem fognak tiltakozni.

MÁRIA: Rábészélem én őket. (Vidáman.) Nem hinném, hogy ki tudná találni olyasmit, aminek a helyességéről én nem tudnám őket meggyőzni. Fogadjunk, hogy egy hónapon belül én leszek az udvar kedvence!... Tudja mit: engedem nekik: megígérem, hogy a külföldi követeket a trónteremben fogadom.
CHASTELARD: Olyankor majd mindig visszacipelik azt a nehéz trónust, érdekes lesz.
MÁRIA: Hát ne cipeljék. Készítettünk róla egy másolatot... Holnap már itt fogadok.
CHASTELARD: Felsőged kezdi kijátszani a skót törvényeket. Tiltakozni fognak. És ellenem is tiltakozni fognak. A skót királynak nem jár személyi titkár.

MÁRIA: Felvételtem önt a nagykönyvbe. Így: 1561. augusztus 15-től kezdve a skót király mellé személyi titkár rendeltek. (Játékosan.) Ha a király mindenható, hát éljen azzal, hogy mindenható.
CHASTELARD (rövid szünet után): Nem örülök annak, hogy az íróasztalom a fogadósobájában lesz, felség.

MÁRIA: Nem örül. Chastelard?! Azt hittem, szívesen van együtt velem.
CHASTELARD (panaszosan): Bejön egy magasabb rangú lord, abba kell hagynom a munkámat, hogy meghajolhassak előtte, odajönnék az asztalomhoz, megnézik, mit csinálók... Lehet, hogy éppen verset írok, és... hát tudja felséged.

MÁRIA (rövid szünet után): Hát eldugjuk előlük az íróasztalt. (Komikusán tőpreng.) Például

betétehetjük a trónus mögé. Ott aztán nyugodtan írhat, a trónus mögé nem néznek be az én szokásimad lordjaim... De nem tartom előtűk titokban, hogy a trónus mögött tollal a kezében ül valaki, hadd számoljanak azzal, hogy a szavaik papírra kerülnek. Hát ha emiatt kevesebbet fognak beszélni.
CHASTELARD (tréfásan feddő hangon): Felsőged nem uralkodni, játszani szeret.
MÁRIA (vidáman): A király az egyetlen ember, akinek megadottam az, hogy minden játékot eljuttasson, ami eszébe jut. Nem ketten sütöttük ezt ki? (Hirtelen elkomorodik.) Könnyű dolgunk lenne, ha az emberek azt hinnék, hogy csak játszani akarok velük...
 Generálsötét.

2.

Ugyanott másnap. A nézőtérrel szemben a trónus. A királynő a trónuson ül. Kétoldalt Moray, Maitland, Bothwell és Knox.

MÁRIA: Kedveseim, bocsássanak meg, hogy itt fogadom önöket, de azokat, akik legkedveseb-

MÁRIA (tréfásan): Pedig a királynő szépsége államérvék... Mert egy királynőnek csak akkor van kedve uralkodni, ha országa összes női közül neki van legnagyobb varázsa. (Rövid szünet után vidáman.) Urak, ha valamikor majd le akarnak mondani, csak azt bizonyítsák be nekem, hogy van nő az országban, akinek személyi (erősebben) női varázsa felülmúlja az enyémet.

KNOX: Megmondom öszintén, királyok előtt sem vagyok hajlandó hazug szót kiejteni, hogy sohasem szerettem a túlságosan bekepczett embereket.

MÁRIA: En viszont szeretem ám önt. Pap léte szereten, az ország legmagasabb rangú papja, és szemtelen, az ember megszokja, hogy a papok mézes-mázosak s akkor megismeri önt, aki szemtelen is tud lenni. (Rámolyog.) Azt hiszem, nagyon meg fogjuk érteni egymást. (Hirtelen.) Miért van olyan nagy szükség a szépségemre?! A koronatanács, az egyház, a katonaság képviselőinek erről feltétlenül tudni kell! Hogy varázserőm legyen az alattvalóim felett (kedvesen), az igazi nagy szépségnek meglátják majd, varázsereje van. (Még kedve-

sebb.) De egyáltalán nem kell félnük az én varázslatomtól... mert én nagyon jó vagyok... Ha akarják, ezt azonnal bebizonyítom, tíz perc alatt be tudom bizonyítani. (Kiáltva.) Bújjon csak elő, Chastelard! (Chastelard előjön a trónus háta mögül.) Ó Chastelard, költő, aki ezennél személyi titkáromként maradt mellettem jutalomképpen hűségért. (Chastelardhoz.) Ön előtt pedig a skót nemesség színe-java: Moray herceg, az államtanács elnöke, Maitland lord, Skócia államtitkára, Bothwell lord, katonaim parancsnoka és Knox tiszteletes úr, a skót egyház nagyhírű főnöke, akiről azt hallottuk, hogy az ország legnépszerűbb embere (kedvesen), aki viszont néhány napja nem legnépszerűbb, hiszen úgy természetes, ha az országban a királynő a legnépszerűbb... Ha még nem tudná, Chastelard-nak ide, a trónus mögé helyeztettem íróasztalt, csak azért, hogy ne felesleges önöket, hogy a trónus mellett van az íróasztal... Tudják, Chastelardnak közel kell lennie hozzám, ezt nehogy félreértsék (kacéran), nem szeretem Chastelard... Ő segít nekem visszaemlékezni azokra a napokra, amelyek még csak álmodoztam arról, hogy egyszer király leszek, ő készíti feljegyzéseket uralkodásomról, most pedig az ő segítségével bizonyítom be önöknek, hogy bízhatnak bennem, mert én csak jót akarhatok...
MORAY (ellenélesen): A skót uralkodónak nem jár személyi titkár.
MÁRIA (közvetlenül): Felkészültem erre a megfigyelésre, Moray. Egy kicsit talán durván fogalmazott, talán úgy akarta mondani, hogy még eddig egyetlen skót királynak sem volt személyi titkára. Ez igaz. Csak hogy én abban a szerencsében részesültem, hogy néhány héti vendég voltam a francia udvarnak, és irigylkedve figyelhettem meg, hogy ott a királynak személyi titkára van... Franciaországban sine-

örök idők óta személyi titkár az uralkodó mellett, valamelyik uralkodónak ezt az újítást kellett vezetnie... Tegyük nekem lehetővé, hogy Skóciában én legyek az újító. (Még melletti szöveg jutathatnak.) Köszönöm, hogy nem ellenzik, ha elleneznek, meg kellene haragudnom önökre. (Tréfásan megfenyegeti őket.) Észrevettem ám, hogy szegény Chastelard-t megérkezésünk óta vizslaszemekkel méregetik. (Gyorsan.) Most pedig Chastelard felolvassa önöknek, hogyan bűcsüztam Franciaországtól, a felolvasás után pedig elbeszélgetünk a felolvasottakról... Kezdje, Chastelard. Remélem, már elkészült utunk leírásával.
CHASTELARD: A hajóutakat írtam le, felség.
MÁRIA: Azt olvassa, Chastelard.

Chastelard a trónus mögül papírtekerest hoz elő, közben a királynő nagyon kedvesen mosolyog az előtte állókra.

CHASTELARD (olvas): Miatán kivezett a hajó a kikötőből, azonnal szellő kerekedett, és felhűzték a vírtalakat. A királynő mindkét karjával a kormányvezető mellé támaszkodva zokogásban tört ki, és szép szemével a kikötő felé tekintett. Ismételten felhangzottak szomorú szavai: Isten veled, Franciaország! Amíg csak bejöttél. Ajánlottuk neki, hogy vonuljon le pihenni a fülkéjébe. A királynő határozottan nemet mondott. Így aztán a fedélzeten készítették el a fekvőhelyét. Határozottan meghagyta a második kormányosnak, hogy mihelyt hajnalodik, azonnal kelte föl, ha távolról még látható a francia föld, és ne féljen attól, hogy hangos szóval kell felébresztenie őt. A szerencse kedvezett királynőnk kívánságának. Mert a szél elállt, és csak evezőkkel lehetett továbbhaladni. Így aztán nem nagyon távolodtunk el az éjszakai át. Hajnalpirkadaskor még mindig látható volt a francia part. Alighogy eleget tett a kormányos a parancsnak, a királynő fölkel a fekvőhelyéről, és addig tekintett a part felé, amíg csak látható volt, miközben egyre ismételtette: Isten veled, Franciaország! Isten veled, Franciaország! Életem legboldogabb óráit köszönhetem neked!
MÁRIA: Köszönöm, hogy áhitattal végighallgatták Chastelard beszámolóját. (Hangosan.) Most pedig önök következnek! Nos, mi a véleményük a felolvasottakról?... Moray!
MORAY (enyhé ironiával): Talán így akarta felséged tudomásunkra hozni, hogy van hely a földön, ahol jobban érezte magát, mint közöttünk.
MÁRIA: Á, de hogy... Maitland!
MAITLAND: Még gondolkozom, felség.
MÁRIA: Knox úr!
KNOX: En annyit sejtek, hogy egy szó sem igaz az egészről.
MÁRIA (lelkesen): Azt akarja mondani, hogy én az egész hajóút alatt csak alakoskodtam?!
KNOX: Azt akarom mondani, hogy felséged az egész út alatt a fülkéjében élvezte a hajó ringását.
MÁRIA: Ó, de rosszhiszemű ember ön, Knox! Hát esküszöm, hogy minden szőről szőra úgy történt, ahogy azt Chastelard megírta.
KNOX (meghajol): Lehet, felség.

MÁRIA: Úgy megőrültem annak, hogy Knox úr a felolvasás alatt hazugságot sejtett meg. Csak az szomorít el, hogy rosszhiszeműségétől vezéreltetve az egész félremagyarázta... Mert nem Chastelard hazudott, ő azt írta meg, amit látott (lelkesen), én hazudtam ott a hajó fedélzetén... Ha megtudják az okát, nagyon megszeretnek engem! Hát én azért játszottam meg magam ott a hajó fedélzetén, mert a hajó tele volt kisérő franciákkal, és én örömet csak úgy szerezhettem nekik, hogy megjátszottam, milyen nehéz megvalónom tőlük... Szívesen, jókedvűen játszottam ezt meg, meg tudtam játszani a szomorút annak ellenére, hogy majd felvetett a jókedv, hiszen egyre csak az járt az eszemben, milyen jó lesz nekem itthon, Skóciában (kissé fenyegetően), ahol olyan rettenetes nagy szükség van az én varázslatomra. (Kedvesen.) Hát azért olvastattam én fel önök előtt az én szép bűcsűmat, hogy megtudhassák, hogy én képes voitam alakoskodni, hogy az embereknek örömet szerezhessek. Bizonyosága ez annak, hogy én nagyon jó tudok lenni?... Mindig kapható vagyok a jóra, és nincs kedvem rosszat cselekedni. (Szeretettel mosolyog.) Megnyugodhatnak hát, szépségemből táplálkozó varázserőmet csak arra használtam fel, hogy egyre több ember örüljön körülöttem. (Újra fenyegetően.) De azért ne értsenek félre: én nem vagyok biztos abban, hogy jó vagyok, én csak abban vagyok biztos, hogy csak akkor tudok örülni, ha örülnek körülöttem. (Sorra mindegyikük szemébe néz.) Azokért

A KORONA ARANYBÓL VAN

Egyszer egy költő gyönyörűt álmódott egy királynőről...

KOCSIS ISTVÁN DRÁMÁJA

bek nekem, ezentúl itt fogom fogadni.

MORAY: Felsőged, figyelmeztetem, hogy a skót királyok mindig a trónteremben fogadták alattvalóikat.

MÁRIA (bánatosan): Szegények. Ők is kiválaszthaták volna ezt a barátságos szobát... Ez a szoba nagyon alkalmas meghitt beszélgetésekre. Tegnap a nagy trónteremben olyan ridegek voltunk egymáshoz (túlzo nyájasággal), ma viszont nagyon barátságosak leszünk, legalábbis remélem, s megtárgyalom önökkel a legfontosabb problémáimat... Például még mindig nem tudtam eldönteni, hogy koronával a fejemen vagyok szebb vagy korona nélkül. Mindnyájan idefigyeljenek! (Leveszi a koronát, grimaszolva mosolyog, visszatesszi, tovább grimaszol.) Moray, ön az első. Na, halljam. Koronával vagyok szebb vagy korona nélkül?
MORAY (mint akit megbántottak a kérdéssel): Koronával, felség.
MÁRIA: Ön szerint, Maitland?
MAITLAND: Egy királynő mindig koronával a fején szebb.
MÁRIA: Úgyes válasz, Maitland. (Komolytalanul.) Örülök, hogy ön Skócia államtitkára... Ön következők, Bothwell.
BOTHWELL (nagyon mélyen meghajol): Koronával is, korona nélkül is felséged a legszebb Skóciában.
MÁRIA (játékosan): Köszönöm, Bothwell. Azt hiszem, ön az, akivel egy véleményen vagyok... Ön következők, tiszteletes úr.
KNOX: Én kijátszom a királynőhöz, nem azért, hogy bókákat mondjak neki.
MÁRIA (vidáman): Hát kihallgatásom a királynő szépségéről lehet vitaközi.
KNOX: Engem nem érdekel a királynő szépsége, engem az érdekel, hogy milyen uralkodó a királynő.

sebben.) De egyáltalán nem kell félnük az én varázslatomtól... mert én nagyon jó vagyok... Ha akarják, ezt azonnal bebizonyítom, tíz perc alatt be tudom bizonyítani. (Kiáltva.) Bújjon csak elő, Chastelard! (Chastelard előjön a trónus háta mögül.) Ó Chastelard, költő, aki ezennél személyi titkáromként maradt mellettem jutalomképpen hűségért. (Chastelardhoz.) Ön előtt pedig a skót nemesség színe-java: Moray herceg, az államtanács elnöke, Maitland lord, Skócia államtitkára, Bothwell lord, katonaim parancsnoka és Knox tiszteletes úr, a skót egyház nagyhírű főnöke, akiről azt hallottuk, hogy az ország legnépszerűbb embere (kedvesen), aki viszont néhány napja nem legnépszerűbb, hiszen úgy természetes, ha az országban a királynő a legnépszerűbb... Ha még nem tudná, Chastelard-nak ide, a trónus mögé helyeztettem íróasztalt, csak azért, hogy ne felesleges önöket, hogy a trónus mellett van az íróasztal... Tudják, Chastelardnak közel kell lennie hozzám, ezt nehogy félreértsék (kacéran), nem szeretem Chastelard... Ő segít nekem visszaemlékezni azokra a napokra, amelyek még csak álmodoztam arról, hogy egyszer király leszek, ő készíti feljegyzéseket uralkodásomról, most pedig az ő segítségével bizonyítom be önöknek, hogy bízhatnak bennem, mert én csak jót akarhatok...
MORAY (ellenélesen): A skót uralkodónak nem jár személyi titkár.
MÁRIA (közvetlenül): Felkészültem erre a megfigyelésre, Moray. Egy kicsit talán durván fogalmazott, talán úgy akarta mondani, hogy még eddig egyetlen skót királynak sem volt személyi titkára. Ez igaz. Csak hogy én abban a szerencsében részesültem, hogy néhány héti vendég voltam a francia udvarnak, és irigylkedve figyelhettem meg, hogy ott a királynak személyi titkára van... Franciaországban sine-

Better György tanulmányának folytatása az 5. oldalról

kielégítette-e a Kentaurt? Héraklész életéből elrettenve olvashatta ki a sorsként élt cselekvéskényszer következményeit.

Héraklész arra ítélte sorsa és Héra álnoksága, hogy szakadatlanul új helyzetekbe kerüljön, hőstetteket hajtson végre. Bőve így maga a cselekvés öltött testet. De Héraklész szemben állt a természettel és az emberekkel is, sohasem talákozott baráti erőkkkel, mert nem alakítani akart, hanem csak tenni. Hős volt, de lassan kihűlt benne minden, ami emberi. Esménye szublimálódott, pedig hús-vér embersége a konkrét világ szereplőivel fröcskölte tele életét.

Héraklész mindenkit letiport, aki rohanó tettvágyának útját keresztelte. Földi módra volt részeg, szeretett és szeretkezett, gyűlölt és elismerést sóvárgott, barátságért kért és adott, mégis mindig átlépte emberségét, kilépett az emberi törvények közül. De nem alkotott új törvényeket, hanem vakon csak isteni rendeltetését hajította végre. Ennek nevében pusztította el barátját, a kentaur Kheiront is.

Kheirón a legbölcsebb kentaurnak számított, mert a legkentauribb kentaur volt: felemáságát tudatosan kiélezte, valósággal szembeállította egymással azt a két világot, amelyet léteivel megtestesített. Tapálékában, szerelmében, pihenésében és cselekvésében egyaránt állati ösztöneinek engedelmekedett, de fejében szakadatlanul értékelt, felmért, mérlegelt: gondolatilag szembenézett cselekvésével. Etikái normák nem kötelezték, mert ösztönös lények csak önmagát szolgálta. Gátlásai sem voltak. Kompromisszumokat nem kötött, mert megtestesítette a kompromisszumot.

Egy alkalommal Héraklész összeveszett a kentaurokkal, és őket üldözve berontott Kheirón barlangjába. Kheirón éppen tőprengött: saját állati teste foglalkoztatta, az ami benne más volt: kentaurasága. Szemlélődését nem zavarta a kentaurok hozzá menekült csapata: Kheirón csak önmagával tudott törődni, ezért volt a legbölcsebb kentaur. És az összevissza kiálló, megrémült kentaurok között a nyugodt Kheirón volt a legállatibb lény: a többi kentaur félelme emberi részeket volt, annak átlátása, hogy Héraklész ellen nem lehet harcolni, mert Héraklész maga a sors, a kérélehetetlenség, amely nem hallgat érvekre, nincs belátása, csak nyíla van és a hidra mérge. Kheirón hallgatása nem vett tudomást a világról, önmagára összpontosult, látása kíméletlenül a közösség érzését, „bölcességét” az egyediség szertelen hatalma volt.

Héraklész vaktában lötte ki nyílát: a vessző surranásában maga a szükségszerűség lapult: Kheirón térdébe fűrődött. Kheirónnak meg kellett hálnia. Pedig ő barátja volt Héraklésznek. De barátság vagy más érzelem nem befolyásolhatja a szenttelenné vált tetthalmaz szükséges következményeit: a cselekvés, ha csak önmagát tekinti, ha nem szembesíti magát a világgal, akkor kíméletlenül, embertelenné válik. Héraklész barátsága nem menthette meg Kheiront, mint ahogy Héraklész sem Kheirón barátsága.

A Hóst, aki most találkozott a cselekvés és következmény dilemmaival, emberfeletti növelt embersége kérélehetetlenül sodorta a tragédia felé. S mindez azzal járt, hogy Héraklész saját kíméletlensége semmisítette meg: nem volt annyira emberi, hogy a magasztos eszményre emberi eszközökkel törjön. Persze Héraklész halála nem morális szükségszerűség volt. Pusztulnia kellett, mert az egymást kiegészítő tevékenységek, a kölcsönösségek halóját úgy szétszaggatni, hogy közben maga az élet is veszélybe kerüljön — büntetlenül nem lehet. A struktúrától elszakadni nem lehet olyan eszközökkel, amelyek ellentmondanak a közösség alapvető funkciójának, az emberi lét sa-

játos fenntartásának. A változtatás nem pusztán előrelépés a történelmi vagy nem csupán kilépés az adottságból a történelemben. Hanem a történelem megragadása is.

A haladó eszmény előremutat: de az eszköz, az eszmény megvalósításának módszere nem perspektivikus jelenség. Az eszmény — eszmei, az eszköz — reális. Az eszmény és az eszköz ellentmondásába örlődött fel Héraklész: eszményei túlmutattak az adott világon, korán, de céljai benne ragadtak. Eszközei ezért alkalmatlanok csak a pusztításra bizonyultak.

Héraklész dilemmájában az embertelen eszközök és az emberfeletti célok tűztek össze: a célok elhomályosultak, az emberek nem ismertek többé benne magukra, eszményeikre, vágyaikra: a hősök hőse egyedül maradt, akár az istenek, akik magukhoz vették.

De a Kentaur dilemma Héraklész felőrlődésében, esz-telen és emberfeletti csatározásaiban, végletes formában mutatkozott meg: vagy emberi embernek lenni, vagy természeti lénynek — íme a két lehetőség. Valasztania kellett. A Kentaur úgy látta — egyetlen kiútja maradt: a remetamorfózis, az újrá-visszaváltozás.

Az ősi kor óta azonban sok idő telt el, s a visszaváltozott Kentaur az időből kivette oda hullott, ahonnan valamikor elindult: a primitív állapotba. A megtörtént ismét egyetlen lehetőség maradt: felépíteni önmagát a cselekvés sodrában, beemelni érzelmi és értelmi életét a megváltozott világba. Szerepe többé nem a példakép, hanem a példaképet kereső, és hogy ismét dönthessen, előbb bele kell nőnie saját helyzetébe. Ismét teljességre törekedett: az akkor elérhető teljességre, emberi teljességre. De milyen is az emberi teljesség?

Kentaurágában nem lehetett teljes, mert elvettek tőle valamit, ami csak ő volt, s amikor a többi kentaurban megpillantotta önmagát — elszörnyedt. Szerepe, amit bennük felis-

azért nem állok jót, akik bármiképpen csorbítani próbálják örömlétségeimet. (Knoxra mosolyog.) Akik szemtelenelem velem, azok nem csorbítják az örömlétem, ellenkezőleg... KNOX (kimerően): Mi kihallgatásra jöttünk felségedhez, de még egyikünk se hagyta szóhoz jutni. MARIA (kedvesen): Ma már nem is fogom hagyni... A mai napon önök hallgattak meg engem, holnap majd én hallgatom meg önöket. A királyé az elsőbbség, nem?

Hirtelen generálsötét.

3.

Ugyanott. A királynő a trónuson, előtte Moray és Maitland.

MORAY: Felsőged és Anglia királynője között megengedhetlenül élessé vált a viszony. MARIA: Hát persze. Franciaországból jövet nem engedett átutazni az országán. MORAY: Erzsébet királynő megbántottságát azzal indokolja, hogy felséged címerébe felvette az angol koronát. MARIA: O, hát kíváncsi voltam, milyen képet vág hozzá.

MORAY: Tehát felséged nem volt tisztában tettének jelentőségével? A címerébe festett angol koronával felséged kifejezte igényét Erzsébet trónjára. MARIA (ártatlan arccal, naïv csodálkozással): De hát ugyanaból a királyi családból származom, amelyből Erzsébet, nem?

MAITLAND: De az angol trón jog szerinti örökös Erzsébet. MARIA: O, hát akkor nagyon nagy hibát követtem el? MORAY: Nagyon nagyot. Erzsébet királynőt ki kell engesztelni. Irjon neki levelet, felség.

MARIA: (játékosan): En írjak neki először? En, ha jól tudom, ugyanannak a királyi családnak az idősebbik ágából származom. (Élénken.) Várjunk meg egy kicsit. Vajon mit fundál még ki Erzsébet? MORAY: Ha nem hajlandó írni neki felséged, a koronatanács arra kéri, engedje meg, hogy elküldhessük neki azt a levelet, amelyet felséged ellenkezésére számítva fogalmaztunk meg. MARIA: O, hát önök előre tudták, hogy ellenkezni fogok?

MAITLAND: Reméltük, hogy nem fog ellenkezni felséged. MARIA (jokedvően): Hát akkor lássuk, milyen levelet tudnak az én legszerettebb lordjaim fogalmazni. MORAY (a levélből): Felsőgedek mindketten ifjú, kimagasló királyi nők. Már felségedek neve sem engedi meg, hogy dicsőségeket háború és vérontás gyarapítsa. Mindketten tudjátok, mi ből fakadt az ellenséges érzés felségedek között. Isten a tanúnk, mennyire bánt minket, hogy úrnők, a királynő, igényt támasztott felséged birodalmának címerére... Megértjük felséged felháborodását, de királynőnket is jogosan elkeseríti, hogy Angliában, melyhez vérségénél fogva oly közel áll, idegennek tekintik... Gondoljon felséged arra, hogy királynőnk felséged címerére és nem felséged trónjára támasztott igényt... Nyugodtíkat hát meg felséged, hiszen egyszerű félreértésről van szó csupán... Ennyi a levél, felség, és elől is, hátul is a kötelező udvariasságok.

MARIA: Meg vagyok elégedve önökkel, Moray, nagyszerűen fogalmaznak és nagyszerű politikuskok: anélkül, hogy megsértenék engem, Erzsébetnek hízelegnek, anélkül, hogy megsértenék Erzsébetet, nekem hízelegnek. MORAY (meghajol): Mi Skócia érdekében cselekszünk, felség.

MARIA (rámosolyog): Hát persze. (Hangosan.) Örülök, hogy a koronatanácsnak ilyen nagyszerű tagjai vannak... De valamit igazán nem értek: azt írják, hogy vérontást akarnak elhárítani. Hát éppen ennyire komolyan kell vennünk Erzsébet haragját? Ha én ezt előre tudom, magam megírtam volna a bocsánatkérő levelet. MAITLAND: Erzsébet királynő követének elejtett szavaiból bizony a legrosszabbra lehet következtetni.

MARIA (játékos-gúnyosan): Eszembe se jutott volna megpiszkálni az én szeretett nővérem óriási méltóságát, ha nem tenné magát olyan nagyharagú hatalmasnak... Ké tudom ám szedni a követekből, hogyan uralkodik Erzsébet. MAITLAND (rövid szünet után): Engedelmelemmel, felség, én még szeretnék beírni valamit a levélbe...

MARIA: Irja csak be, megbízom önben, Maitland... Erzsébet válaszával aztán azonnal jelentkezzek. (Moray és Maitland meghajolnak.)

megindulnak a kijárat felé, a királynő utánuk kiabál.) Jöjjenek csak vissza, nagyszerű ötletem van. (Visszajönnek.) Engem már többször lefeszettek, a palota előcsarnokában is találnak a képeimből, válasszák ki azt, amelyiken legszebb vagyok, és küldjék el a levéllel együtt, hadd emesse szegény Erzsébetet a női irigység.

Gyorsan generálsötét.

4.

Ugyanott. A királynő előtt John Knox.

KNOX (méltóságteljesen): Egy prédikációmban kétségbevittem a nők jogát a királtságához. Miért tesz úgy felséged, mintha erről nem tudna?

MARIA: En nagyon szeretem önt, Knox úr, ezt már első találkozásunk idején megmondtam önnek... Hát ön az ország legbátrabb embere... Az előbbi vallomásaért is nagyra becsülöm. (Jokedvően.) Talán ön az egyetlen ember, akit nem kell megváltoztatnom... Még eddig minden mondatával örömet szerzett nekem, és én szeretek ám örülni... KNOX (komoran): Figyelmeztettem felségedet, hogy én sérthetetlen ember vagyok. Az ország népe fellázadna, ha engem bántódás érne. MARIA (kedvesen): Az ország népének nem lesz oka fellázadni. (Túlzó csodálkozással.) De Knox úr! Ön úgy beszél velem, mintha ellenségek lennénk. (Dánatosan.) Hát nem tudja elhinni nekem, hogy nagyon szeretem önt? Bár minden ember olyan lenne, mint ön, Knox úr. (Rámosolyog.) Azt hiszem, ön hasonlít hozzám.

KNOX: Ne tegyen úgy felséged, mintha nem tudná, hogy mit akarok már napok óta megvárni felségeddel.

MARIA (kedvesen): Égek a vágytól, hogy megtudjam, prédikátor úr.

KNOX (erőteljesen): Skóciában az államvallás a kálvinista vallás, és ön katolikus, felség. Megengedhetetlen, hogy éppen az uralkodó ne vegye fel az állam vallását... Annál is inkább, mert Skóciában a katolikus mise nyilvános celebrálása tilos. MARIA (szelíden): Ki tiltotta meg?

KNOX: Parlamenti határozat. MARIA: Nincs mit tennem: belenyugozom. A parlamentnek minden jövevelem előtti határozatát elismerem.

KNOX: Tehát akkor áttér felséged. MARIA: O, dehogyan térek... Tudja, unalmas lenne számomra a kálvinista vallás... Na, nem akarom én megsérteni a vallását. De azt ugye elismeri, hogy egy királynőnek, az ország első emberének unalmas lenne még vallásból is az uralkodót választania... Nincs benne számomra semmi érdekes... És tudja, kedves Knox úr, én szenvedélyesen szeretek hatni az emberekre, de nemcsak szerek hatni az emberekre, tudok is hatni rájuk (mosolyogva), lehet, elsősorban azzal, hogy nagyon szép vagyok, talán azzal is, hogy korona van a fejemen, de talán azzal leginkább, hogy nagyon-nagyon titokzatosnak, furcsának, érdekesnek játszom meg magam előttük... De lehet, hogy nem is játszom meg magam, lehet, hogy valóban nagyon titokzatos, nagyon furcsa, nagyon érdekes vagyok. (Nagyon kedvesen.) Elveszteném a varázserőmet, ha mindenben azt tenném, ami legtermészetesebb, ha mindig azt tenném, amit mások is tennének a helyemben. Érti, Knox úr? (Játékosan.) Ha minden alattvalóm visszatér katolikusnak, akkor egészen más lesz a helyzet, akkor már beszélhetünk arról, hogy kálvinista legyek...

KNOX: Felsőged nincs tisztában sem a saját, sem országá érdekeivel. MARIA (kissé nyeglén): Azt viszont tudom, mihez nincs kedvem, mi unalmas számomra... KNOX (keményen): Ez nem unalom, ez hit kérdése.

MARIA: O, mint hitet szimpatikusabbnak tartom a katolikusokét, több benne a fantázia. KNOX: Ennek nagyon súlyos következményei lehetnek... Felsőged nem hallgathat katolikus misét, egyenesen következik az abból, hogy országában tilos a katolikus mise celebrálása. Hogy gondolja felséged, éppen a királyi udvar templomában fognak katolikus misét tartani? MARIA: O, számomra semmi sem tilos.

KNOX: Felsőged is engedelmezzel tartozik Istennek. Isten akaratát pedig az egyház segít önnek beolvasni.

MARIA (játékosan): De hát én nem szeretem a közvetítéket, közvetítőkkel nem érdemes. KNOX: Isten szeretett egyháza a kálvinista egyház.

MARIA: Tölem lehet... En, tudja, azt hiszem, elég gyenge vagyok a hitvitára.

Palocsy Zsigmond: ANYÁMRÓL

Húsz éve próbálom kinlódok arcával (egyetlen képe elveszett) — szétráfta képzeletem a meglévő részleteket, mert erőltetem, hogy életnagyságban legyen; rá se gondolva néha valamit fogtam, de azonnal ráugrottam, s elrebbent.

Hogy kék volt... szürkes volt... nem!... inkább zöld volt... huncut, meg szelíd a szeme — keveset mond nekem; a székeség a barnaság ellen se jobb felelet; túlköltött, égentül már ennyitől, hamisló hegyek a földről szedett, róla elmondott mese, ahogy volt, úgy kellene! — hogy velem legyen.

... A képet nem kerestem eleget... a sírhelyet se rendeztem (az is mese) sőt: megetté a fene, ha csak erre telik az embernek.

... A portré megkerült!... művész arc-fénykép egészen helyesen

(nézem, mint a karóba esett medve, hogy az mi lehet, ami a hasamba ereszkedett, olyan hirtelen s nem eszt semerre se)

szemöldök: zsirós plajbász ürüléke szempilla: ritkaszerű borzecsét a műfény szírral képen kente, a retus máshol rühessé tette, a radír, a zsilentsarok se kegyelmezett — serényen tevékenykedett;

szemére, ajkára reflexnek jéhéret tettek és klasszikusan egészítették ahol kellett — jóínevelten hogy szebb legyen

(morog a medve a karónak nem kegyelmez, jobban tenné, ha nem firegne)

Nem firegtem Valahova elvermeltem a helyzetet:

Amit nem lehet, azt nem lehet: csodáról leszkott az ember, minden ember, s a mese ezért is kellene... hegykéink fogynak... az égkéek folynak „kékítő oldanak” naponta képtelen vágyaink gyanánt elköltözött kedveseink nyomán „az ég vízában”, erősítem, hogy ez a rendje? — belenyugodni kellene?

Nem! és megjelent: bögött, öklével legyezett, (lele! — mindene remegett — hajította a legyeket), fájt valami kicsi-gond, — a akarás vázsnat tépett benne, — a csecset megkereste, s amikor elajudt, ráismertem (tente-tente):

nagyanyád messze-messze, ringat a füvekkel, a hegyekkel, z egekkel, (hasznos ügyekkel), szemedbe kéket csurrant, szeliden melléd surran, benned lakik éhesen, tölem is ellop édesen

KNOX: Egy uralkodónak kötelessége állást foglalni a vallások kérdésében. MARIA: Ugyan, Knox úr, a királyoknak csak jogaik vannak, kötelességeik nincsenek. KNOX: A királyok tápláló atyái legyenek az egyháznak, a királynők pedig a dajkái. MARIA (játékosan): Nem gondolja, hogy túl fiatal vagyok ahhoz, hogy dajka legyek? KNOX: Játsszunk nyílt kártyákkal, felség. Ön támadást óhajít indítani a kálvinista egyház ellen, katolizálni akarja az országot. Ez az egyetlen magyarázat arra, hogy nem akar áttérni. MARIA: O, de szegényes fantáziájú ember ön, Knox úr!

KNOX: Figyelmeztettem felségedet, hogy a skót kálvinista egyház nagyon erős. Megtörténhetik, hogy rövid időn belül felséged lesz az egyetlen katolikus az országban. MARIA: Sajnos, lehetetlen, prédikátor úr. Legálább egy papra szükségem lesz, ha katolikus misét akarok hallgatni.

KNOX: Okosabbnak gondoltam felségedet. Azt reméltem, igrékszik majd uralmát megerősíteni a kálvinista egyház, a legigazabb egyház segítségével. MARIA: En viszont önben kellemesen csalódtam. Ön bátrabb ember, mint elképzelhettem volna.

KNOX: Miért ijesztené meg egy csinos nő engem, aki szembenéztem sok haragos férfi tekintetével, és soha meg nem ijedtem? MARIA (szúrósan): Sajnos, a királyok soha szerettek a nagyon bátor embereket. Miből gondolta ön, hogy én kivétel vagyok?

KNOX: Ön nem számítottam arra, hogy kivétel felséged. Arra számítottam, hogy nincs olyan király, aki engem bántalmazni merészel. MARIA: Miért? Milyen bántódás érhetne engem, ha ön föléra múlva kivégeztetném? KNOX: Lázadás törne ki.

MARIA: Lordjaim és a királyi csapatok azonnal levernék a lázadást. KNOX: A lordjai is fellázadnának és a királyi csapatok is. MARIA: És azután mi történne? KNOX: Győznének a felkelők. MARIA (gyorsan, gúnyosan): És azután mi történne? KNOX: Felsőgedet felelősségre vonnák. MARIA (még gúnyosabban): Miben állna ez a felelősségvonnás? KNOX: Azt majd meglátja. MARIA (gúnyosan): Tudja, miből állna? Megfogadtam velem, hogy többé nem öletek meg népszerű prédikátorokat. Utána elküldték magukat háromszor, hogy éljen a jó útra tért királynő, és vége lenne az egésznek. Vagy mársra gondolt? Arra gondolt, hogy fejet fejt? Knox úr, ez nagyon érdekelt engem, hadd vitassam meg önrel. Elítélhető egy király? En úgy tudom, hogy még eddig nem fordult elő a történelem folyamán... A királyokat esetleg megölték. De ez kezd kimenni a divatból, mert az új király általában azzal kezdi tekintélye megszilárdítását, hogy kivégezteti azt, aki elődjét megölte. (Élénken.) Knox úr, a királyok a századok folyamán jól bevették a köztudatba, hogy halálja, aki megkoronázott életet kiolt. (Rövid szünet után szándékosan vérfagyasztóan.) Knox úr, fogadjuk, hogy én találok embert, aki ön orvul meggyilkolja. Ön viszont nem talál vállalkozót az én meggyilkolásomra. KNOX: Elkéserít, hogy egy fiatal és szép aszszony szájából hallok ilyen beszédet. MARIA (túlzó keménységgel): Ezt a beszédet királynője szájából hallotta... De most még kényesebb szavakat fog hallani!

A királynő háromszor megránt egy fal melletti csengőszinórt. A Testőrtiszt lép be.

(Folytatjuk)

mert, mozdulatlan prototípussá változtatta, örök felemásságra készítette. Ebben a szerepbe nem tudott megnyugodni, mert ő kentaur is, ember is, — márpedig számára a teljesség a mérce.

Tévedése az volt, hogy totalitásiágnnyé merevítette teljességre irányuló törekvést! Pedig a totalitás nem lehet az egyén sajátja, a totalitást nem sugározhatja ki magából egyetlen egyed sem. A totalitást az egyeked felépítik: azzal, ami a kapocs, a közös bennük, azzal, ami a világhoz kapcsolja őket. Az egyén felépíti belső autonómiáját, ön maga teljességét: ha cselekszik, és cselekvésében összekapcsolódik a haladást hordozó közösséggel. A teljesség sohasem adottság, hanem mindig a változó tett következménye és feltétele.

A teljességet újra meg újra meg kell szerezni. Mások révén részesülni belőle nem lehet. Amikor a Kentaur észrevette, hogy ő is felemás, mint a többiek, hogy sorsukba beletörődött kentaurok veszik körül, hogy ő közöttük a legbőlecebb, vagyis sorsát a leginkább elfogadó lény, akkor érlelődött meg benne a változtatás kényszere. A változtatás a kentauri tökély felé végleg az öntudat nélküli természetbe vezette volna vissza, tehát a remetamorfozist, az emberré válást választotta.

Immár tudta, hogy helyzetét csak a cselekvéssel alakíthatja, s tettei felépítik benne azt, amit egy meghatározott korban az ember egyáltalán elérhet. Mert minden ember új világot teremthet: önmaga világát, ha a világot nemcsak magába szívja, hanem alakítja is. Az alakítás igénye, a tetben megnyilvánuló eltökéltség, a struktúra funkcióinak szívszágát, a gyökeres változások előkészítése — ez az egyén történelmi szerepe, amit a közösséghez kapcsolódva elvégezhet.

Igy ön maga számára teremt történelmet az ember. A struktúrát készen kapja, de helyét tudatosan alakítja alkotja történelmét. Mert az idő nem pusztán készen kapott kvantum: az is. Mint társadalmi idő — a struktúra ideje: úgy, ahogy a rétegek egymást befolyásolva, mozgásukkal előállítják. De az időt

emberek is csinálják: cselekvésükkel csomót kötnek a mozgásra, megragadják és felgyorsítják s persze lassítják is: a tartalom tudatossággal ruházzák fel.

A történelem ideje — az ember ideje is. Paradoxális módon a struktúra, az ember nélkül elképzelt keresztmetszet, a mozdulatlan állapotban léfényképezett társadalmi mechanizmus — időtlen jelenség, nem a most, nem az éppen megragadott pillanatot. Nem idő, hanem időnkívülség. De ezt az időnkívülséget is az ember teremti, nem a világ. Mert a társadalom élete mindig mozgásban lévő struktúrát jelent, a mozgás maga az emberi cselekvés, vagyis időbeliség. Csak a történelemben, a cselekvésben megkezdett ember feltételezheti az időtlen idő létezését. A tudatos ember ritmust ad a tartamnak, felgyorsítja a mozgást, s így tágtítja idejét a határtalanság felé. Hatékonyságot jelent tehát a ritmus: az idő tartama annál inkább tágtul, minél gyorsabb ütemet diktál neki az ember cselekvése.

Amikor a Kentaur visszaváltozott, tulajdonképpen felgyorsította saját idejét. De ezzel csak dilemmából dilemmába esett: az idő lüktetése figyelmeztetett véges, haladó voltára, egyediségének kirelhetetlen tragikumára. Mert a tudatosság felnyitja az objektív időt, és szubjektív szegmentumot hasít belőle: a végtesség megérzését. A végtelen és tudatlan mozgás megemésztja a maga idejét és szakadtlanul és szükségképpen újraszűli: a végtesség viszont tragikumává változik, ha saját tudatára ébred.

A végtesség tragikus tudatát ellensúlyozni lehet a kétségbeeséssel: de a kétségbeesés — beletörődés, bennerekedés a pillanatban, a cselekvéstől elszakított időben. A végtességgel szembehelyezni csak a végtelenséget lehet, vagy valamit, ami utal a továbbiakra, arra, ami meghosszabbítja a végest, irányt, vagyis kiutat sugall, többet, mint a szemlélődés adta nyugalmak csendes egymásutánja. A cselekvést.

Noha a tett mindig végleges és visszavonhatatlan, mégis mindig tulmutat önmagán, mert következménye van. Ezt a következményt kell megragadnia, a végességnek ebbe kell kapaszkodnia, mert ha a tragikum súlyát nem is csökkentti, de elviselhetőségének valószínűségét növeli. Meg kell keresni — tudta a visszaváltozott Kentaur — a kivülett állapotát, de nem úgy, hogy belülről kívülré sandítva veszi tudomásul önmagát, hanem kívülré helyezkedve kell meghosszabbítania a tudatát. A végességből kitörő cselekvés révén.

Elszakadni önmagunktól, felülvizsgálni önmagunkat, viszszatérni saját magunkhoz — ez az egyéni cselekvés szubjektív koordináta-rendszere. De az elszakadást, a kivülett állapotát csak akkor lehet elérni, ha ezt a mozzanatot ráfűzzük az objektív koordinátákra: ha cselekvésünkben ahhoz kapcsolódunk, ami a korban, a körülmények hatalmában képes a haladó változatra.

Újabb dilemmájában a Kentaur talán nem zavarodott bele, mert aki átment a kentauri lét felemásságán, és ismét vállalta az emberi állapotot, az megtanult hinni a cselekvés, a haladó tett erejében. A Kentaur hitt a cselekvésben, még akkor is, amikor visszaváltozásában valahol a lét periferiáin találta magát, mert tudta, hogy megsokszorozza erejét az emberek törzse, amelyhez immár tudatosan kapcsolódott.

S persze, amióta a Kentaur visszaváltozott, azóta nincsenek kentaurok: csak felemásságuk emléke kísért azokban, akik vállalták a kentaur szerepét anélkül, hogy testét vállalni tudnák. Nincsenek kentaurok, mert kentaurok csak addig léteznek, amíg egyikük emberfejlésben felhalmozódik az utálat az állati végtagok láttán, és cselekvésével visszavezeti fajtáját az emberek közé. Vagy felhalmozódik önszeretete az állati tagok láttán és cselekvésével végleg visszahull a természeti létbe. Nincsenek kentaurok, mert örökké nem lehet kentaur a kentaur: ez már az emberek természetéből következik.